

De tekstgenetische studie van
Richard Minnes verhalen.
Beschouwingen omtrent de constitutie van
een kritische leesuitgave van literaire teksten

door

Yves T'SJOEN*

Met de oprichting van het Bureau Basisvoorzieningen Tekstedities in 1983 is de Duitse Editions-wissenschaft geïntroduceerd in het Nederlandse taalgebied. De Utrechtse school van emeritus hoogleraar A.L. Sötemann, die zich richtte op de tekstgenetische studie van het literaire werk van gecanoniseerde Nederlandse en Vlaamse schrijvers¹, bezet momenteel belangrijke academische leerstoelen Nederlandse letterkunde boven de Moerdijk. G.J. Dorleijn, editeur van onder meer de gedichten uit de nalatenschap van J.H. Leopold, de gedichten van Martinus Nijhoff en de leesuitgave van Du Perrons roman *Het land van herkomst* (samen met Francis Bulhof), doceert aan de Rijksuniversiteit van Groningen; W.J. van den Akker, co-editeur van Nijhoffs verzamelde gedichten en de tekstbezorger van Hans Lodeizens verzamelde poëzie, is verbonden als hoofddocent aan de Rijksuniversiteit van Leiden; H.T.M. van Vliet, editeur van Leopolds en Bloems poëzie en essays, is sinds enkele jaren directeur van het Constantijn Huygens Instituut ('s-Gravenhage), de opvolger van het BBT, en doceert moderne editiewetenschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Het Constantijn Huygens Instituut voor intellectuele

* Voor de samenstelling van deze tekst maakten we uitvoerig gebruik van tekstgenetische onderzoeksgegevens uit de 'Tekstverantwoording', die in een meer summier vorm in de leeseditie van Richard Minnes *Verzamelde verhalen* (G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1996) is opgenomen.

Enkele maanden na het verschijnen van de *Verzamelde verhalen* en kort na het samenstellen van deze lezing (Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij, V.U.B., 22 maart 1997) dook na archiefonderzoek een nog onbekend verhaal van Richard Minne op. Marco Daane vond in het geïllustreerde weekblad *ABC* (5 november 1944) het verhaal "De wraak van Meneer Lucace", dat is gepubliceerd in *Tirade*, 370 (september 1997), p. 333-338. In de *Volledige Werken Richard Minne* zal dit verhaal, samen met het zogenaamde jeugdwerk dat in de *Verzamelde verhalen* achterwege bleef, worden opgenomen.

1. De eerste baanbrekende Nederlandstalige studie in dit onderzoeksdomein was A.L. Sötemanns *Op het voetspoor van de dichter. De ontstaansgeschiedenis van J.H. Leopolds 'Naast ons, naast ons, achter het riel'* (Amsterdam, 1980), 173 p.

geschiedenis en tekstedities heeft in de prestigieuze reeks 'Monumenta literaria neerlandica' acht historisch-kritische tekstuutgaven² opgenomen : naast Bloem, Leopold (met twee afzonderlijke edities) en Nijhoff, ook Van de Woestijne, Multatuli, Nescio en Six van Chandelier. Gelijkaardige databanken - de Nijhoff-uitgave geldt thans als richtinggevend - met alle chronologisch gerangschikte variante lezingen (geautoriseerde tekstgetuigen) en een analyse van de ontstaans- en drukgeschiedenis van literair werk van Jacob Cats, Gerrit Achterberg en Hendrik Marsman verschenen/verschijnen in de loop van dit en volgend jaar. Op grond van die monumentale wetenschappelijke edities, met variantenapparaat, commentaar en leesteksten, wordt een nieuwe leesuitgave³ bezorgd. Hierbij moet worden aangetekend dat voor de tekstbezorging van een nieuwe leesuitgave vanzelfsprekend niet eerst een historisch-kritische editie wenselijk of noodzakelijk is. De tekstditeur moet kunnen beschikken over voldoende relevant archiefmateriaal om een tekstgenetisch onderzoek te overwegen.

Dit is een fundamentele reden waarom een variorumeditie van Paul van Ostaïens verzamelde poëzie niet tot de mogelijkheden behoort. Deedities en becommentarieerde, wetenschappelijke studieuitgaven (met drukgeschiedenis) behoren naar onze mening wel tot de mogelijkheden. Vast staat dat de jongste uitgave van de *Verzamelde gedichten* (Amsterdam, 1996), een licht gewijzigde herdruk van de Borgers-editie, een gemiste kans is. Niet in commerciële zin, wel op editorisch gebied. Voor elke leesuitgave moet een consciëntieus tekstonderzoek gebeuren.

Op grond van dezelfde editorische basisprincipes wordt momenteel aan de Gentse universiteit (Vakgroep Nederlandse literatuur) een historisch-kritische uitgave van Richard Minnes poëzie voorbereid. De gecompliceerde en langzame ontwikkelingsgeschiedenis van Minnes enige dichtbundel, *In den Zoeten Inval* (1926/1927), vormt de kern van dit editiewetenschappelijk onderzoek. Alle voorstadia van de poëzieuitgave die op instigatie van Raymond Herreman, en in mindere mate van Maurice Roelants, is ontstaan worden bestudeerd. Deze vooraanstaande Vlaamse schrijvers in het interbellum traden op als literaire beschermheren voor de wispelturige en immer twijfelende Minne. Hun inmenging in de publicatiegeschiedenis van Minnes poëti-

2. Voor een begripsomschrijving, zie Marita Mathijssen, *Naar de letter. Handboek editiewetenschap* (Assen, 1995), p. 58-65 (verder Mathijssen, *Naar de letter*).

3. Mathijssen, *Naar de letter*, p. 67-68.

sche oeuvre kan aan de hand van de uitvoerige correspondentie tussen Herreman, Roelants en Minne worden bestudeerd (nalatenschap Minne, Roelants en Herreman, AMVC-Antwerpen). Het archiefonderzoek met het oog op de constitutie van de leesteksten van Minnes verhalen leverde talrijke gegevens op om de precieze plaatsen van de (niet-)geautoriseerde editeursingrepen van Herreman en Roelants te reconstrueren. Minne stuurde kopij van nieuwe verhalen eerst door naar de invloedrijke criticus en redacteur van verschillende Nederlandse en Vlaamse periodieken Raymond Herreman, die op de oorspronkelijke manuscripten corrigeerde. Een dergelijke ingrijpende inspraak in het ontstaan van literair werk levert voor de wetenschappelijke tekstbezorger uiteraard problemen op. Als een schrijver zo nadrukkelijk de ingrepen van een collega op prijs stelt, zelf niet bij het productieproces betrokken wenst te worden maar niet steeds de voorgestelde correcties overneemt, moet je dan die verworpen voorstellen tot correctie als geautoriseerd beschouwen (in een brede betekenis: "onder de verantwoordelijkheid van de auteur ontstaan")⁴? Een van de vele penibele momenten in het editorische onderzoek.

In deze bijdrage willen we ingaan op enkele overwegingen die ons inziens fundamenteel zijn bij de samenstelling van een kritische leesuitgave⁵ en meer bepaald toegespitst op de leesedities van Minnes verhalen. Afhankelijk van het overgeleverde tekstmateriaal moet de praktische werkwijze, de editorische techniek, worden afgesteld. Een leesuitgave richt zich op een breed publiek en maakt de belangstellende lezer (zowel de leek als de literatuurwetenschapper) in een 'tekstverantwoording' duidelijk hoe "betrouwbaar" de gepresenteerde tekstversie is, welke criteria aan de grondslag liggen van de geëditeerde basisteksten. Aan de hand van relevante brieffragmenten uit de ongepubliceerde en ongeordende correspondentie van Herreman, Roelants en Minne trachten we de vele plannen voor de verzamelde verhaleneditie die

4. Over het begrip "autorisatie" bestaan uiteenlopende meningen (Mathijsen, *Naar de letter*, p. 124-130). Mathijsen sluit zich aan bij de opvatting van Siegfried Scheibe en parafraseert diens stellingname betreffende "autorisatie" in "Zu einigen Grundprinzipien einer historisch-kritischen Ausgabe" (in *Texte und Varianten. Probleme ihrer Edition und Interpretation*, ed. G. Martens en H. Zeller, München, 1971) als "de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van het geheel van een tekstversie [die ligt] bij de auteur [...] of niet" (ibidem, p. 130).

5. Over de wetenschappelijkheid van "leesuitgaven", zie H.T.M. van Vliet, "Leesedities en wetenschappelijke tekstuitgaven: een valse tegenstelling", *Spektator*, 19 (1990) 3, p. 315-331.

tijdens Minnes leven zijn gemaakt, toe te lichten. Daarna overlopen we systematisch alle elementen waar een leesuitgave, samengesteld volgens de thans vigerende editieprincipes, moet van uitgaan.

1. *Een lauwe receptie*

De kritische leesuitgave van Richard Minne *Verzamelde verhalen* bij uitgeverij G.A. van Oorschot in Amsterdam (ed. M. Daane & Y. T'Sjoen, januari 1996) lokte in de literaire kritiek voornamelijk schampere opmerkingen uit. De Nederlandse schrijver Jeroen Brouwers zong in *De Morgen* van 8 maart 1996 de lof van de Vlaamse "hidalgo zonder manchetten"⁶, de schrijver die "[meer] hield [...] van bespiegelingen en beschrijven dan van vertellen". Het laatste kwart van zijn recensie reserveerde de auteur voor de tekstediteurs, in Brouwers' omschrijving: "de breedsprakerige exegeten, nu eens kwekkend over 'een sigle', dan over 'een diacritisch teken' en andere magische symbolen ter opsiering van hun wetenschap". Uit die tirade citeren we de volgende kenschetsende passage:

De bijna honderd overige bladzijden [na de "slechts 73 pagina's verhalen"] vormen een potsierlijk waterhoofd van nodeloze wetenschappelijke flauwekul van de hand van de bezorgers, waar het uitgaafje zou hebben kunnen volstaan met een oriënterend voorwoord [...]. Wat moet de dankbare lezer, verheugd met herontdekte, hem onbekende verhalen van Richard Minne, met zulke opklopsels uit de universitaire bijkeuken?⁷

De verongelijkte Jeroen Brouwers doet zelfs postuum een beroep op de dichter, wat we in het editiewetenschappelijke jargon wel eens omschrijven als de begripsverwarring tussen 'auteurswil' en 'auteursintentie':

Ergens in *Wolffijzers en schietgeweren* heeft Minne het over de 'specialist-literateur', die hij zich voorstelt als een duif: "zijn kop zit vol eigenwaan en literatuur" en zich uiten kan hij alleen door middel van "metafysische woorden". Al mag men opgetogen zijn, nu te beschikken over de *Verzamelde verhalen* van Richard Minne, het is zeer de vraag of de

6. Jeroen Brouwers, "Het eeuwig verbeiden. Portret van Richard Minne", in *Het vliegenboekje* (Amsterdam, 1991), p. 187-200, p. 192.

7. Idem, "'Een overzicht van mijn bokkesprongen'. Verzamelde verhalen van Richard Minne", 'Café des Arts', *De Morgen*, 08/03/1996, p. 26.

schrijver zelf de publikatie ervan in deze vorm op prijs zou hebben gesteld. Men hóórt hem kankeren : "Specialisten zijn wangedrochten..."⁸

De kortsluiting tussen schrijvers, uitgevers en editiewetenschappers wat historisch-kritische, lees- en studieuitgaven van belangrijke literaire teksten betreft kwam enkele maanden later nog nadrukkelijker aan de oppervlakte in de Nederlandstalige literatuurkritiek. Herman de Coninck (*De Morgen*) en Benno Barnard (*NRC Handelsblad*) schoten met scherp op de teksteditie van Hans Lodeizens *Verzamelde gedichten* (in het voorjaar van 1996 bij dezelfde uitgever verschenen). Zo hadden de Minne-editors in de voorbereidende tekstkritische fase van het verzamelde verhalen-project uitvoerige gesprekken met uitgever Wouter van Oorschot, die geen heil zag in een wetenschappelijk apparaat bij een dergelijke leeseditie. Toch wel een vreemd standpunt tegen het licht van de nieuwe teksteditie van Du Perrons *Het land van herkomst* (uitgerekend bij diezelfde Van Oorschot verschenen). Het boek telt 1079 bladzijden, waarvan 638 (of 59,1%) die de tekstuitgevers G.J. Dorleijn en F. Bulhof voor hun rekening nemen. In de Minne-editie ligt de verhouding enigszins anders : 78 bladzijden primaire teksten en 88 pagina's met allerlei toelichtingen (of 53%). Het gaat echter niet om de kwantiteit van het aangeboden archivalisch en ander tekstgenetisch materiaal, maar om de relevante gegevens die het ontstaan van een tekst op een niet-interpretatieve manier weerspiegelen. In Brouwers' oproep om dan maar "een oriënterend voorwoord" te publiceren echoot het geschreeuw van tekstexegeten die vroeger elke, vaak corrupte, teksteditie lieten vooraf gaan door hun particuliere meningen. Dáár heeft de lezer van een literaire tekst ons inziens geen boodschap aan. Alleen het archiefonderzoek (zowel van brieven, manuscripten als van tijdschriftpublicaties en redactionele archieven, die vaak zeer verspreid zijn overgeleverd) kan een verhelderend licht werpen op de tekstgeschiedenis, zonder uitspraken te doen over de betekenis(sen) van een tekst.

Dat een kritische leesuitgave, mét een uitvoerig wetenschappelijk apparaat maar dus zonder commentaren, ook wel op waardering kan rekenen, blijkt uit de bespreking die *Knack*-recensent Sus van Elzen aan Minnes *Verzamelde verhalen* wijdde. Zijn tegenstem klinkt als volgt :

Het boekje [ziet] zijn omvang meer dan verdubbeld [...] door de uitleg, woordverklaringen, uitleiding en verklarend essay over schrijver, geschie-

8. Idem, *ibidem*.

denis van ontstaan en vergaan, en vindplaatsen [...]. Het bevat veertien meestal zeer korte schetsen en verhalen die ontstaan zijn tussen einde 1917 en 1946, plus het genoemde pak nota's en materiaal. Daarin wordt van elk verhaal afzonderlijk gemeld wanneer en waarom het geschreven is, waar gepubliceerd, waar gevonden, en - aangezien Minne zijn manuscripten liet corrigeren op stijl- en taalfouten door Herreman - ook de varianten, correcties en wat dies meer zij, benevens in een tweetal gevallen de hele eerste (of alternatieve) versie die van het verhaal bestaan heeft. Het is een mooi werk. Dat de lezer aan het eind hongerig en wat weemoedig achterblijft, is dan ook niet de schuld van de samenstellers maar van Minne zelf.⁹

Los van die depreciërende respectievelijk appreciërende notities willen we de werkwijze van de teksteditie toelichten. Hoe gaat de tekstbezorger te werk, uit welke onderdelen bestaat een wetenschappelijk apparaat in een kritische leesuitgave, welke basistekst kiest de editor voor de leeseditie, waarom opteerden de Minne-editoren voor een "specialistische editie", d.w.z. met woordvarianten? Voor die beschouwing zijn we uitgegaan van het praktische editiewerk dat is verricht voor de constitutie van Richard Minnes *Verzamelde verhalen*.

2. *Verzamelde of volledige verhalen*¹⁰ van Richard Minne : een inhoudelijk overzicht

In de leeseditie van Minnes *Verzamelde verhalen* zijn alle prozaschetsen en verhalen gebundeld die de Gentse schrijver (1891-1965) publiceerde tijdens en na zijn redacteurschap van *'t Fonteintje* (1921-1924). In dit Brussels-Gents, neo-classicistisch tijdschrift, dat zich kante tegen het Vlaamse humanitair expressionisme in *Ruimte* (1920-1921) en aansluiting zocht bij de synthetische kunstopvatting van *Van Nu en Straks* (1893-1894; 1896-1901)¹¹, profileerde de Gentse schrijver zich voor het eerst als non-conformistisch sarcast en ironisch *minor poet*. Dit scheppend proza uit het begin van de jaren twintig heeft hij later verloo-

9. Sus van Elzen, "Minne gaat niet weg", *Knack-Magazine*, 13/03/1996, p. 88-89.

10. Voor een toelichting bij die terminologie, zie R.L.K. Fokkema, "Verzamelde gedichten: een loze term", *De nieuwe taalgids*, 69 (1975) 2, p. 89-101.

11. Voor een uitvoerige literatuurhistorische beschrijving van die periode refereren we voor *Ruimte* aan P. Hadermann, "De modernistische doorbraak" en voor *'t Fonteintje* aan L. Gillet, "Antimodernistische strekkingen 1921-1948", in *Van "Arm Vlaanderen" tot "De voorstad groeit" 1888-1946. De opbloei van de Vlaamse literatuur van Teirlinck-Stijns tot L.P. Boon*. Ed. M. Rutten en J. Weisgerber (Antwerpen, 1988), respectievelijk p. 283-286 en p. 395-397, p. 407-413 (Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden, Deel X).

chend of omgewerkt. De vier korte prozafragmenten in 't *Fontein-tje*, 'De Amazone', 'Tovaritsj Wereldburger', 'Mr. H.S.' en 'Mr. C.H.', zijn tijdens Minnes leven niet meer herdrukt. De andere scheppende prozabijdragen in 't *Fontein-tje* resulteerden in een uitvoeriger verhaal, 'Polderland', waarvan alleen een publicatie bekend is in *Wolfjizers en schietgeweren* (Brussel/Rotterdam, 1942¹/1947²)¹², én enkele van die prozaschetsen werden uitgebreid in zijn enige roman *Heineke Vos en zijn biograaf* (voorgepubliceerd in *Forum* [1932], uitgegeven door Nijgh & Van Ditmar, 's-Gravenhage/Rotterdam, 1933¹, z.d. [1963²]).

Heineke Vos en zijn biograaf, een fragmentarische evocatie van de existentiële lotgevallen van de picaro Heineke, kunnen we niet tot het genre van het verhaal rekenen. Op basis van het overgeleverde handschriftelijke materiaal is trouwens een afzonderlijke, wetenschappelijk verantwoorde historisch-kritische uitgave of, meer binnen de financiële mogelijkheden, een kritische studieuitgave gewenst. Pas na die studie kan een nieuwe leestekst tot stand komen.

Ook de feuilletons en columns die Minne van 1931 tot 1965 in de Gentse socialistische krant *Vooruit* publiceerde en die gekarakteriseerd worden door een narratieve en fictieve inslag¹³, vallen buiten de opzet van de *Verzamelde verhalen*.

12. De tweede druk van *Wolfjizers en schietgeweren* (Brussel/Rotterdam, 1947) is een ongewijzigde herdruk van de eerste uitgave. Door het kleiner zetsel is alleen de paginering anders: "Polderland", p. 141-146, "De neef uit Kongo", p. 147-152 en "De lijkrede", p. 153-156. De derde druk (Antwerpen/Amsterdam, 1988, met een "Voorbericht" van Gaston Durnez) is na de dood van Richard Minne ontstaan. Met die postume herdruk, die dus geen geautoriseerde bron is, hielden we met het oog op de constitutie van de leesuitgave geen rekening.

13. Het verhalend proza waarin actualiteit, autobiografie en fictie verweven zijn, omvat onder meer "De goeje, ouwe tijd. Atmosfeer 1910-1914" (in de reeks "Vooruit's groote reportages en onderzoeken", in vijf afleveringen verschenen in *Vooruit* van 21/01/1936 tot 26/01/1936), "Dagboek van een z.g. vakantie. St. Jan-in-de-Olie" (in Minnes *Vooruit*-rubriek "Met het potloodstompje", gepubliceerd in drie wekelijkse afleveringen van 15/08/1953 tot 29/08/1953) en het vervolg in "Zonder naft of de lotgevallen van madam Pruym" (dertien afleveringen in *Vooruit*, onregelmatig gepubliceerd in Minnes dagelijks cursiefje "In 20 lijnen" tussen 29/04/1956 en 25/11/1956). Alle "Brieven van Pierken" (in *Koekoek, De groene Amsterdammer* en *Vooruit*) en "Opstellen van Fonske" (in *Bravo*) behoren evenzeer tot dit verhalend genre (zie noot 15). Het verhaal "Ontmoeting bij de laatste tram. Een compleet verhaal door R.M." (*ABC* XIV [1945] 17, p. 10-11) kan niet met zekerheid worden toegeschreven aan Richard Minne. Het *ABC*-archief - vroeger beheerd door Uitgeverij Het Licht N.V. (Gent), die ook de krant *Vooruit* uitgaf, en Uitgeverij Ontwikkeling/Volksgazet (Antwerpen) - is vermoedelijk verloren gegaan. In Minnes briefwisseling troffen we slechts een expliciete zinsnede aan omtrent zijn redacteurschap van *ABC* (Brief, Richard Minne aan Raymond Herreman, d.d. 07/12/1944). Prozateksten die zijn gepubliceerd in 't *Fontein-tje* en later zijn verwerkt in *Heineke Vos en zijn biograaf* ("De eerste Ro-

De verhalen die dateren uit Minnes vroegste, politiek geëngageerde schrijverschap en die in de periode 1908-1917 in studenten- en socialistische periodieken (*Vlaamsche Zonen*, *Jonge Krachten*, *Zondagsblad* en de jaarlijkse volksalmanak van *Vooruit*) zijn uitgegeven, stijgen niet uit boven het niveau van de tendentieuze pamfletliteratuur¹⁴. Dit subjectief-esthetische criterium, naast een duidelijke periodisering (met Minnes redacteurschap van *'t Fonteintje* als terminus a quo) hebben ervoor gezorgd dat er geen sprake kan zijn van "volledige" maar wel van "verzamelde" verhalen.

Kortom, we kozen dus niet voor een uitgave van het volledig verhalend oeuvre, wel voor een bundeling van afzonderlijk en verspreid gepubliceerde verhalen van Richard Minne waarbij het zogenaamde jeugdwerk dat in socialistische periodieken is verschenen achterwege bleef. Met uitzondering van de vier prozaschetsen in *'t Fonteintje*, *'De alpacamuts'* (*Nieuw Vlaams Tijdschrift*) en *'De mondharmonica'* (*Vooruit*) zijn alle basisteksten van de verhalen die we selecteerden tijdens het interbellum in Nederlandse periodieken verschenen¹⁵.

3. Reconstructie van de voorgeschiedenis

Tijdens het leven van Richard Minne zijn heel wat literaire plannen gemaakt, onder meer met het oog op de uitgave van een verhalenbundel. Uit brieven in de nalatenschappen van Minne, Roelants en Herreman blijkt niet alleen dat Richard Minne ten opzichte van zijn vrienden meermaals uiting gaf aan een

man van Heineke Vos", I [1921/1922] 1 [juni 1921], p. 14-18; "Heineke Vos ab Ovo", I [1921/1922] 4 [maart 1922], p. 113-120; "Augustus", II [1922/1923] 3, p. 77-79; "De paradijsslang", II [1922/1923] 4, p. 101-112; "Dialogo uit Heineke Vos", III [1923/1924] 2 [maart 1924], p. 67-69), zijn evenmin gebundeld. Ook "Mei" in *Erts Almanak 1926* (1925, p. 117), "Twee fragmenten uit 'Heineke Vos'" in *Erts Letterkundige almanak [1929]* (1928, p. 181-183) en de "Brieven" in *Letterkundige Almanak voor Vlaanderen 1930* (1930, p. 84-87) zijn om dezelfde reden niet opgenomen. Met uitzondering van die laatste prozateksten, die moeten worden opgenomen in een ontstaansgeschiedenis van Minnes roman, verdient dit gediversificeerd scheppend proza afzonderlijke deelpublicaties in de *Volledige Werken Richard Minne*.

14. Een volledige lijst is door Dina van Berlaer-Hellemans opgenomen in de primaire bibliografie van Minnes werk (onder de rubriek 'Voornaamste bijdragen van Minne in andere tijdschriften'), in *De poëzie van Richard Minne in het licht van de ironie* (Hasselt, 1975), p. 277. Voor een typering van Minnes jeugdwerk, idem, p. 61-66.

15. Voor een gedetailleerd bibliografisch en literair-historisch overzicht van Minnes medewerking aan Nederlandse tijdschriften, zie Yves T'Sjoen, "Richard Minnes publicaties in Nederlandse periodieken", in *Van sneeuwpoppen tot tasmuurje. Aspecten van de Nederlandse Taal- en Literatuurstudie. Spieghel Historiae XXXIII* (1992), p. 161-185 (verder Yves T'Sjoen, "Richard Minnes publicaties in Nederlandse periodieken").

(kortstondige) scheppingsdrift en zich voornam aan "twee of drie boekskes" gelijktijdig te werken, maar dat vooral Maurice Roelants en Raymond Herreman hebben aangestuurd op een bundeling van Minnes verhalend proza. Aan de hand van onuitgegeven brieven reconstrueren we die al dan niet concrete aanzetten tot een verhalenbundel, die in een periode van twintig jaar zijn geformuleerd¹⁶.

In 1926, één jaar voor de publicatie van zijn dichtbundel *In den Zoeten Inval*, drukte Richard Minne voor het eerst de wens uit zijn proza te bundelen.

Deze winter wil ik werken. Twee of drie boekskes laat ik dan tezelfdertijd los. In elk geval twee : *In den Zoeten Inval* en *Heineke Vos en zijn Biograaf*. Heb ik klein proza genoeg dan bundel ik het erbij tot een apart deeltje.

Twee jaar later herhaalde hij die wens in een brief aan Herreman.

Als ik al mijn proza samenraap dan kom ik tot ±150 blz. Is dat voldoende voor een boek? Veel eenheid zal er niet insteken meen ik. 't Is meer een samenraapsel van experimenten, een overzicht van mijn bokkesprongen. Zou er daar een uitgever voor te vinden zijn? En vooraf zou *Heineke Vos* eruit nog moeten verschijnen, in de uitgave van Ontwikkeling, zoo deze doorgaat. Weet gij daar meer over?¹⁷

Korte tijd later stelde Herreman voor de verhalen door de Nederlandse uitgever A.A.M. Stols¹⁸ te laten uitgeven.

Maurice zal u intusschen waarschijnlijk reeds geschreven hebben over de uitgave bij Stols van *Heineke Vos*, of van *Novellen*. Ik denk ook aan een keus uit uw brieven. [...] Wat betaalt Stols? Zijn uitgave is altijd magnifiek, maar voor de verspreiding op de grootst mogelijke schaal zijn zijn prachtboekjes niet geschikt. In ieder geval moet gij beginnen uitgeven¹⁹.

De Gentse schrijver reageerde hier misnoegd op :

16. Waar we in deze bijdrage citeren uit brieven noteerden we achter het fragment de datering tussen ronde haken.

17. *Heineke Vos en zijn biograaf* zal pas in 1933 bij Nijgh & Van Ditmar in boekvorm verschijnen.

18. In zijn herinneringen heeft Alexandre A.M. Stols het onder meer over de eerste ontmoeting in de jaren twintig "met Jan van Nijlen en met de dichters van 't Fonteinje". Zie C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols. 1900-1973. Uitgever/Typograaf. Een documentatie* (Zutphen, 1992), p. 35 (verder C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols. Een documentatie*).

19. Wellicht refereerde Roelants aan een uitgave van "Heineke Vos, of van *Novellen*" in Stols' prestigieuze serie "Luchtkasteelen" (1928-1932), waarin onder meer het werk van Slauerhoff, Du Perron, Greshoff en Vriamont is verschenen. C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols. Een documentatie*, p. 520.

Mijn novellen naar Stols? Wat gingen die in deze patriciërsuitgave doen? Ik zou daar zekers figureeren als een ongekamden beer in een parfumeriewinkel. Ging Stols misschien een plakket maken van die twee dunne schetsen? Waarom geen bloemlezing eruit? Dan kon het op vier bladzijden. Tenden²⁰ geschreven.

Minne vroeg zijn novellen terug die blijkens de volgende passage door toedoen van Herreman of Roelants wel degelijk bij uitgever Stols zijn terecht gekomen. Hij zou de bemiddeling van Cyriel Buysse inroepen om zijn verhalen in *Groot Nederland* te publiceren. "Voor de serie Luchtkasteelen van Stols voel ik in elk geval niet veel : 1° *Heineke* laat ik niet afzonderlijk drukken, (dan blijf ik met de rest zitten), 2° 't is zeker weer een luxe-uitgave? En daar moet ik niet van hebben".

Herreman schreef korte tijd later : "Ik heb Stols gezien en hij zal mij de novellen terugzenden, ik zend ze dan naar Laethem, en draag ze naar Buysse dan".

Raymond Herreman drong er bij Minne op aan te schrijven :

[...] laat niet af te schrijven; het is nog de eenige uitkomst, moreel en financieel. Wij hebben toch een zekeren naam, die altijd iemand imponeert. Waarom stelt ge u niet tot doel : alle twee dagen een gedicht, met of zonder inspiratie; de inspiratie is : aan uw werktafel gaan zitten. En een novelle per week; en ondertusschen alle dagen 20 regels van een roman of van een autobiografie.

Eind april 1930 berichtte Herreman zijn vriend dat Stols niets van zich liet horen : "Stols heeft mij nog steeds uw novellen en *Heineke* niet teruggezonden" (brief, 27/04/1930). Uitgever Stols heeft geen werk van Richard Minne uitgegeven, met uitzondering van de bloemlezing *De dichters van 't Fonteintje* (1924) die de invloedrijke Nederlandse schrijver en literair adviseur van Alexander A.M. Stols, Jan Greshoff, in de reeks 'De Schatkamer' verzorgde.

Raymond Herreman en in mindere mate Maurice Roelants hebben de weerbarstige Minne voortdurend gestimuleerd om zijn literaire werk te publiceren. Beiden hadden als schrijver, criticus en tijdschriftredacteur contacten in de Vlaamse en Nederlandse uitgeverswereld (in het bijzonder met Jan Greshoff) en ze zorgden ervoor dat Minne, meestal na lang aandringen maar met gunstig gevolg, kopij produceerde en kon insturen. Vooral Herreman

20. Tenden = ten einde, dus : leeg.

maar ook Roelants lazen Minnes teksten na, corrigeerden taal-fouten en stelden wijzigingen voor²¹.

Voorjaar 1930 koesterde Richard Minne alweer grootse plannen.

Heineke Vos, het hierbijgaande en nog een tiental reeds verschenen schetsen, voorzien van een inleidend mea-culpa, bundel ik tot een modest boekje. Kent gij een uitgever? Ik loop met drie groote plannen in mijn hoofd. 1) Voor dezen winter : *De Dichter op den Boer* (Waarschootsche overpeinzingen en experimentjes²²). 2) Voor 1931 : *Herinneringen van een Hansworst*. 3) Voor '32 : *Edmond Picavet et fils, tapisseries*. Geloof me, 't is zo ernstig als 't maar zijn kan²³.

Op 3 januari 1941 schreef Minne aan Roelants : "Ik stuur u mijn novellen naarmate ze klaar komen. Gij zult er wel de taal-fouten willen uitvisschen, niet? Ik zou het nochtans wenschelijk achten, alvorens ze te bundelen, ze eerst in tijdschriften te laten verschijnen" (brief, 03/01/1941). Waarschijnlijk had Roelants weer de wens uitgedrukt dat Minne aan een verhalenbundel zou werken. Ook dit voorstel bleef de volgende maanden zonder gevolg.

Nadat Minne nog enkele plannen had geformuleerd, vroeg Maurice Roelants eind april 1941 "short stories" te schrijven voor *De Telegraaf*, waarvan hij sinds 1922 Belgisch correspondent was. Minne antwoordde enthousiast :

Zeer, zeer welkom is uw mededeeling over de short stories van de *Telegraaf*. Ik moet mij inhouden of ik maak ze aan den band. Moet ik die met mijn naam teekenen, of gaat het met een pseudoniem? In dat geval kan ik

21. Zie onder meer Brief, Raymond Herreman aan Richard Minne, ongedateerd, AMVC, M656B [ongeïdentificeerd] : "Ik geef Maurice uw stuk proza".

22. Richard Minne woonde en werkte als landbouwer in het Oost-Vlaamse Arisdonk bij Waarschoot (1923-1928). Ondanks de vroegere afwijzingen stelde de schrijver eind 1932 A.A.M. Stols voor een brievenbundel "in uw serie Standpunten en Getuigenissen" uit te geven : "mijn serie brieven geschreven over enkele jaren toen ik als boer het platteland bewoonde, en die ik gebundeld heb onder de titel : De dichter op den boer. Hes [*sic*] is van a tot z onuitgegeven werk". Minne stelde de uitgever ook een "bundel novellen" voor : "Misschien voelt u ook wel iets voor een bundel novellen, gepubliceerd in De Gids, Groot Nederland, etc. Het zou me, waarde Heer Stols, innig genoeg doen over al deze zaken uw oordeel te mogen inwinnen". Brief, d.d. 15/11/1932, Minne aan Stols, Documentatie-afdeling NLMD, 's-Gravenhage, M6555B.

23. Geen van de drie plannen is gerealiseerd. Alleen van *Herinneringen van een Hansworst* zijn drie bundeltjes (een nethandschrift, twee typoscripten en drie kladhandschriften) overgeleverd die worden bewaard in de Handschriftenzaal van de Universiteitsbibliotheek Gent [Hs 3883]. De genese van dit geschrift moet worden gedateerd vóór 1929. Anne Marie Musschoot, "Twintigste eeuw", in *Pretiosa neerlandica. Schatten uit de Nederlandse taal- en letterkunde* (Gent, 1988), p. 204-206 en Yves T'Sjoen, "Richard Minnes publikaties in Nederlandse periodieken", p. 179.

er misschien verscheidene geplaatst krijgen, onder verschillende deknamen? Enfin, ik zend ze u een dezer dagen op en ge doet er mee wat ge best vindt. Mijn moed fleurt weer wat op. (28/04/1941)

In diezelfde brief hernam Minne de idee van een verhalenbundel: "Raymond schreef me over de serie, die Manteau zinnens is uit te geven²⁴. Komt er daar iets van terecht? Ik maak in elk geval een bundel novellen gereed, met een inleiding. Die kan misschien in Holland geplaatst worden". Twee weken later bevestigde Roelants de uitgeversplannen om een nieuwe bundel van Minne te bezorgen. Over de samenstelling van de publicatie bestond nog twijfel. Richard Minne dacht nog steeds aan een bundel met verzamelde verhalen. Roelants daarentegen offerde voor het eerst de wens voor Minnes vijftigste verjaardag een jubileumboek samen te stellen.

Voor Werumeus Buning's 50e jaar is een verzameling van al zijn verzen bij Querido verschenen²⁵. Ik heb er zelfs een inleiding voor geschreven. Waarom zouden wij iets gelijkaardigs voor u niet doen? Ik heb reeds hier & daar eenige steentjes in 't water geworpen en de reactie is goed. Manteau en een Hollandsch uitgever (Nijgh & Van Ditmar?) zullen van u uitgeven of een verzameling van al uw verzen, of een bloemlezing uit uw werk, of een bundel nieuw werk. Zend mij al wat als vers en proza nog niet gebundeld werd. (11/06/1941)

Minne stond niet afkerig van dat plan zoals blijkt uit een brief van begin augustus 1940: "Ik doe mijn best al mijn ongebundeld werk bijeen te brengen. Tegen Zaterdag ontvangt ge wat ik gevonden heb. Wat ik u verder beloofde - short-stories, enz. - volgt weldra"²⁶ (brief, 02-09/08/1941). Op "8 of 9 Aug." verzamelde Richard Minne alle verhalen waarover hij beschikte of die hij ter beschikking wilde stellen en die eerder waren verschenen in Nederlandse periodieken.

24. Maurice Roelants (1895-1966) was "tijdens de oorlog een van de actiefste Manteau-adviseurs". Greta Segers, *Het eigenzinnige leven van Angèle Manteau* (Amsterdam, 1992), p. 134.

25. J.W.F. Werumeus Buning, *Verzamelde gedichten* (Amsterdam, 1941), met een inleiding door Maurice Roelants, p. 5-18.

26. Richard Minne schreef geen "short stories" voor *De Telegraaf*. Tijdens de oorlog werkte hij wel mee aan het Brusselse kinderblad *Bravo*, waarin hij onder meer "De amusante vertelling van de week" en "Opstel van Fonske" publiceerde. Het wekelijkse "Opstel van Fonske" kan als een voortzetting van "Brieven van Pierken" worden beschouwd (vóór de oorlog verschenen in het humoristische weekblad *Koekoek*, 1931-1935, in de jaarlijkse *Volksalmanak* van *Vooruit*, in *De groene Amsterdammer*, 1936-1937, en in de krant *Vooruit*, 1935-1940). Na de oorlog verscheen de wekelijkse "Brief van Pierken" weer in *Vooruit*, tot Minnes overlijden in juni 1965.

Proza : hier is alles wat ik gevonden heb : vijf novellen.

"De neef uit Kongo" verscheen in "1001 Avond"²⁷ en werd overgenomen uit *Groot-Nederland* (Juni 1929)

"Het Gestoorde Feest" verscheen in *Groot-Nederland* (Dec. 1932)

"De Lijkrede" " " (Nov. 1930)

"Misplaatste Hulde" " *De Gids* (Jan. 1931)

"Polderland" " 't *Fonteinje*²⁸.

't Is dus alles tien en meer jaren oud, en ik ben er niet meer verantwoordelijk voor.

Roelants en Herreman selecteerden hier drie verhalen²⁹ uit, die na brieffragmenten en gedichten in *Wolffijzers en schietgeweren* (1942) zijn afgedrukt. Uit het oorspronkelijke plan om een verhalenbundel te concipiëren is de jubileumuitgave gegroeid. Het is ook het enige boek van Richard Minne waarin tijdens zijn leven meerdere verhalen zijn uitgegeven.

Op nieuwjaarsdag 1945 blikte de auteur terug op de vergeefse pogingen om de verspreid gepubliceerde verhalen te bundelen : "En dan lig ik ook nog met een bundel novellen en twee romans op mijn maag. [...] Ik heb soms het gevoel aan iedere hand tien vingers te hebben en een hersepan die uitloopt" (brief, 01/01/1945).

Gedurende bijna twintig jaar heeft Richard Minne plannen gemaakt om een verhalenbundel uit te brengen, maar ondanks alle beloften en contacten is die tijdens Minnes leven nooit verschenen. Pas dertig jaar na de dood van de schrijver zijn de verhalen voor het eerst in een band verzameld. Met Jeroen Brouwers' verzuchting in de essaybundel *Het vliegenboek* (1991) kunnen we het uiteraard eens zijn : "Springt men niet wat al te ongeïnteresseerd met zijn oeuvre om?". Over hoe je die lacune opvult blijven we echter van mening verschillen, zoals hierna mag blijken.

27. *Duizend en één avond. Groot verhalenboek voor den Nederlandschen lezer* ('Eerste Reeks', red. Emmy van Lokhorst en C.J. Kelk). Contact, Amsterdam, 1941. De anthologie is verschenen vóór augustus 1941.

28. Een uitgebreider versie van het kortverhaal is gepubliceerd in *Wolffijzers en schietgeweren* (1942). Wellicht heeft Richard Minne hier tussen de brief van begin augustus 1941 en de drukfase in januari 1942 aan gewerkt.

29. Richard Minne, "Polderland", "De neef uit Kongo" en "De lijkrede", in *Wolffijzers en schietgeweren* (Brussel/Rotterdam, 1942), respectievelijk p. 161-167, p. 168-174 en p. 175-178 (reeks "Documenten", nummer 1).

4. *Editietechniek in de praktijk*

4.1. De keuze van de basisteksten en het autorisatieprobleem

De historisch-kritische uitgave van het volledig dichtwerk van Martinus Nijhoff (Assen, 1993, 3 dln., "Monumenta literaria neerlandica", VII) en de kritische leeseditie van de *Volledige Werken Louis Couperus* (Amsterdam, 1987-1996, 50 dln.) dienden als richtlijn bij het editeren van Minnes verhalen.

De tekstversies die in deze kritische leesuitgave hebben gefungeerd als basistekst zijn geautoriseerd, d.w.z. ze zijn door de auteur in die vorm uitgegeven of voor publicatie bestemd³⁰. In dit laatste geval gaat het uitsluitend over het ongepubliceerde 'Madèle of de Lustige Weduw', dat de Minne-editeurs in de nagelaten papieren van de schrijver aantreffen.

Wolfjizers en schietgeweren (1942), waarin de verhalen 'Polderland', 'De neef uit Kongo' en 'De lijkrede' zijn opgenomen, is een feestuitgave die onder redactie van Raymond Herreman en Maurice Roelants is tot stand gekomen naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van Richard Minne. Die jubileumbundel is de Gentse schrijver aangeboden en de geselecteerde brieffragmenten, gedichten en verhalen zijn met inspraak van de auteur gepubliceerd. In twee brieven van Richard Minne aan Maurice Roelants uit de eerste week van november 1941 troffen we passages aan die ons toelaten de editie als 'geautoriseerd' te beschouwen. Voor zover we 'autorisatie' in brede zin interpreteren als 'met instemming van de auteur gepubliceerd'. Er zijn overigens duidelijke aanwijzingen dat Minne niet bij het productieproces wenste betrokken te worden. Vandaar dat we met het oog op de keuze van de (laatste geautoriseerde) basistekst, of de 'ultima manus'-versie (ook wel 'Fassung letzter Hand') geen gebruik maakten van de variante lezingen in deze editie, uitgezonderd de uitgebreide versie van het verhaal 'Polderland', waarvan immers geen vroegere redacties bekend zijn.

Voor alle duidelijkheid halen we beide brieffragmenten aan. Roelants schreef op 4 november 1941 aan zijn Gentse vriend :

30. "Geautoriseerde teksten zijn [...] teksten die door de auteur gepubliceerd zijn of ter publikatie zijn klaargelegd". G.J. Dorleijn, in J.H. Leopold, *Gedichten uit de nalatenschap*. Uitgegeven en van editie-technisch en genetisch-interpretatief commentaar voorzien door G.J. Dorleijn (Amsterdam/Oxford/New York, 1984), 2 dln., deel 1, p. 26 (reeks "Monumenta literaria neerlandica", II, 3-4).

Beste Richard, Uw jubileumbundel is persklaar. Alvorens tot drukken over te gaan, zoudt gij uw instemming moeten geven met de samenstelling en eenige correcties moeten opstellen. Ik zou u het gansche pakje kunnen zenden : gij zoudt er mee verloren staan en we zouden niet opschieten. Daarom moeten wij u vragen zoo spoedig mogelijk naar hier over te komen. In één dag kunt ge klaar zijn, maar reken er mee, dat het ook twee dagen kan duren. Antwoord niet, kom, liefst bij het ontvangen van dezen brief. Ik zelf kan niet weg. Wij rekenen op u. Maurice.

Minne antwoordde drie dagen later.

Mijn beste Maurice, Gij kunt niet weg. Ik kan niet weg. Wij kunnen dus niet weg. (Ik zit met den thuiswacht voor verscheidene dagen). Mijn instemming? Maar die hebt ge zoo. En die correcties? Op een onder of boven komt het niet aan. Als feestvarken heb ik toch zeker wel het voorrecht mijn handen op mijn buik te kruisen! Daarbij als ik die proeven nu moet inzien dan is de aardigheid voor mij eraf. En het plezier der verassing [*sic*] gunt ge me toch zeker wel? Alles is goed wat ge doet; ik geef u, en de twee andere Fonteiniers³¹, absolute volmacht. Ge kunt me opdienen met de saus die ge verkiest : gekruid is ze zeker. [...] (07/11/1941)

Voor het autorisatieprobleem omtrent de specifieke verhalen verwijzen we naar de tekstverantwoording per verhaal. Bloemlezingen waarin Minnes verhalen zijn overgenomen - met editeursingrepen en tekstcorrupties - hebben we wel in een noot bij de bronnenlijst per verhaal vermeld, maar die niet-geautoriseerde tekstversies zijn, in tegenstelling tot de versies in *Wolffjzers en schietgeweren*, niet geïntegreerd in de variantenstudie³². Een blik op de variorumeditie maakt die stelregel duidelijk.

Samenvattend : we noteerden in de variantenlijst wel de opmerkelijke woordvarianten in die literair-historisch belangrijke compilatiebundel³³, maar kozen als basistekst steeds de tijdschriftpublicaties. De ingrepen van Herreman en Roelants kregen dan wel vooraf de goedkeuring van Minne, toch kunnen we ervan uitgaan dat de eerste uitgave van de verhalen in tijdschriftvorm het dichtst aansluit bij de laatste auteursintentie. Als een verhaal eenmaal was gedrukt, nadat Minne vooraf de proeven had gecorrigeerd, trok hij zich nog maar weinig aan van drukproeven en correcties. We kunnen de tekstedities in *Wolffjzers en schietgeweren*

31. Minne bedoelt Raymond Herreman (1896-1971) en Karel Leroux (1895-1969).

32. "Bloemlezingen waarin gepubliceerd werk is opgenomen, dienen alleen door een editeur betrokken te worden in zijn werkzaamheden, als de auteur er zelf kopij voor leverde". Mathijsen, *Naar de letter*, p. 90.

33. Richard Minne ontving voor *Wolffjzers en schietgeweren* in 1945 de Letterkundige Prijs van de Provincie Antwerpen en in 1946 de Driejaarlijkse Staatsprijs voor het Vlaamse Proza.

volgens de vastgelegde criteria niet echt als geautoriseerde of auteursteksten bestempelen.

4.2. Correcties en varianten

Per verhaal wordt in de leesuitgave een beknopte ontstaans- en publicatiegeschiedenis³⁴ opgenomen voor zover de secundaire documenten (brieven) van Richard Minne hierover gegevens bevatten. Op *documentaire* bronnen komen een of meerdere teksteenheden voor (bijvoorbeeld een pagina met een handgeschreven gedicht, een cahier met een voorstadium van de definitieve uitgave, een drukproef, een tijdschriftpublicatie), niet te verwarren met *thematische* bronnen die inspirerend hebben gewerkt voor de schrijver (bijvoorbeeld Jules Renards *Poil de carotte* en Paul Léautauds *Journal* zijn thematische bronnen voor Minnes literaire werk). Alleen expliciete, tekstexterne poëtische opvattingen van de schrijver over een specifiek verhaal, tekstgenetische en literair-historische feiten zijn verwerkt in deze rubriek. Indien receptie-historische gegevens over een afzonderlijk verhaal bekend zijn, maakten we ook hier melding van.

Van alle verhalen is een bibliografische lijst opgenomen waarin op een chronologische wijze alle overgeleverde, primaire documentaire bronnen worden vermeld en materieel beschreven. Elke bron kreeg een sigle³⁵ - M voor handschriften en typoscripten, T voor tijdschrift- en almanakpublicaties, D voor boekuitgaven - en is gedetailleerd beschreven. De superieure cijfers geven de onderlinge chronologie van de teksteenheden aan. Bij de bronbeschrijving geven we ook aan in welk archief de documentaire bronnen zijn gedeponerd (AMVC, M656H met dossiernummer, en RUG-Vakgroep Nederlandse literatuur).

En dan die in de literatuurkritiek gewraakte varianten- en correctielijstjes. De zetfouten in de basistekst die geen zinnige lezing opleveren, zijn gecorrigeerd na vergelijking met de laatste, door Minne gecorrigeerde, tekstversie. Het diacritische teken in de

34. Voor meer editiewetenschappelijke details i.v.m. de indeling van de verantwoording per verhaal, zie *Algemene verantwoording. Volledige Werken Louis Couperus* (Utrecht/Antwerpen, 1989), p. 109-118 (verder *Verantwoording VWLC*).

35. Voor de aanduiding van alle teksteenheden respecteerden we de editietechnische afspraken zoals die geformuleerd zijn in de Nijhoff-editie, die als norm geldt voor wetenschappelijk verantwoorde tekstedities. Zie M. Nijhoff, *Gedichten. Historisch-kritische uitgave*, verzorgd door W.J. van den Akker en G.J. Dorleijn (Assen/Maastricht, 1993), 3 dln., deel 2, p. 31-33 (reeks "Monumenta literaria neerlandica", VII).

rubriek 'Correcties', een Duitse komma "/", geeft eerst de correctie in de leestekst aan en vervolgens de oorspronkelijke foutieve vorm in de basistekst. Tussen ronde haken vermelden we de schrijfwijzen in de andere bronnen die in het teksthistorisch onderzoek zijn betrokken. Alle commentaren en verduidelijkingen van de editoren staan tussen rechte haken en zijn gecursiveerd. Een onzekere lezing van (redactionele) aantekeningen op het manuscript wordt gevolgd door een gecursiveerd vraagteken "?" en is in het apparaat gepresenteerd tussen rechte haken.

Op grond van een tekstkritische vergelijking van de basistekst en de laatste, door Minne gecorrigeerde, versie noteerden we per verhaal eveneens een reeks 'Varianten' waarvan uitsluitend de *woordvarianten* zijn afgedrukt. Alle minder ingrijpende spellings³⁶-, accent³⁷-, interpunctie³⁸- en (typo)grafische³⁹ verschillen zijn ver-

36. Met uitzondering van de buigings-n. Die spelling is in elk verhaal gehandhaafd, voor zover zij in de laatste geautoriseerde bron voorkomt. Vermeldt het manuscript wel en de basistekst niet een verbogen vorm, dan respecteerden we de variant in de (geautoriseerde) basistekst. Ingrepen van Nederlandse redacteuren en correctors konden we vaak niet achterhalen gezien de willekeur en onzorgvuldigheid waarmee Minne zelf gebruik maakte van de buigings-n en vermits de variërende lezingen plausibel zijn. We behielden de verbogen vormen uiteraard wel als ze in de basistekst voorkomen. Wij baseren ons hiervoor op de "uitdrukkelijke wens" van Richard Minne, zoals vermeld in de 'Verantwoording' bij *In den Zoeten Inval en andere gedichten* (Amsterdam, 1955, 1978², p. 175). De buigings-n heeft in Minnes literair werk - dat is doorspekt met Gentse dialectwoorden en uitdrukkingen in de volkstaal - een stilistische betekenis.

37. We namen in het variantenapparaat enkel accentverschillen op voor zover ze gepaard gaan met een betekenisverschil. In 'De alpacamuts' wordt naast "zóó gemeend" in de basistekst de variërende lezing "zoo gemeend" vermeld. Regels 128 en 129 luiden immers: "Het was natuurlijk niet zóó gemeend, maar ik keek toch vreemd op". De varianten "vóór" en "voor" in regels 407 en 408 ("twee dagen vóór het verschrikkelijk drama") leveren geen betekenisverschil op en werden dus geweerd uit de selectieve variantenlijst.

38. Alleen waar de interpunctie is weggefallen (zoals sluitende aanhalingstekens) of verkeerd is gezet, is die zetfout gecorrigeerd en wordt de editeursingreep verantwoord in de correctielijst. Drie of vier puntjes, bijvoorbeeld na een opsomming, hebben we consequent gecorrigeerd tot drie puntjes. Ook opvallende typografische afwijkingen die als structurelement niet onbelangrijk zijn, zoals witregels, asterisken en strepen, worden a.d.h.v. steunwoorden genoteerd in de variantenlijst. Tekstinsprongen ter aanduiding van een alinea worden niet vermeld.

39. De afwisseling "Meneer / meneer", onder meer in "Madèle of de Lustige Weduw" en "De neef uit Kongo", is in de leestekst behouden. Hiervoor kunnen we stilistische redenen aanhalen. De afwisseling van kapitaal en minuscule had voor Minne een ironiserende connotatie. Ook "Bædeker / Baedeker", respectievelijk in de eerste en de tweede versie van "Polderland", hebben we gerespecteerd. Hiervoor deden we een beroep op de originele titelbladen van *Baedeker*-uitgaven uit de eerste helft van de jaren twintig resp. jaren veertig. Ook de samentrekkingen (zoals in "ge't" en "ja't") hebben een semantische waarde in Minnes oeuvre zodat we ze in de kritische leestekst hebben overgenomen of hersteld. Contracties werden door Minne als een morfologische eenheid beschouwd.

zameld in een databank die beschikbaar is bij de teksteditoren (Vakgroep Nederlandse literatuur, Universiteit Gent) en de uitgever.

De pagina- en regelnummers in de varianten- en correctielijst verwijzen naar de kritische leestekst die in deze bundel is geconstitueerd op basis van woord-voor-woord vergelijking met andere auteursteksten. Alle varianten worden aangeduid met het diacritische teken "<", waarbij eerst het woord in de basistekst (en dus in de kritische leestekst) en dan de variant in de laatste geautoriseerde tekstversie, meestal een manuscript, is afgedrukt. De laatst verschenen redactie staat eerst vermeld, chronologisch gevolgd door jongere versies. Er is geen genetisch-interpretatief commentaar toegevoegd.

De verhalen zijn, uitgaande van de publicatie van de basistekst, chronologisch geordend.

4.3. Spelling, woordverklaringen en koppeltokens

We willen er ook op wijzen dat de basistekst niet is herspeld. Inconsequenties zijn wel geüniformiseerd (zoals "collega / kollega" in het verhaal 'Kwart na Zeven'), vermits de spellingvarianten in Minnes oeuvre geen stilistische betekenis hebben. De titels van de verhalen zijn eveneens op een uniforme wijze gezet⁴⁰.

Achteraan deze verantwoording is een lijst gepubliceerd met splitsingen in de leestekst waarvan het afbrekingsteken als koppeltoken moet worden gelezen, alsook een verklarende lijst met Gentse en minder courante, Zuid-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Dat de samenstelling betwistbaar is, want afhankelijk van de vertrouwdheid van de teksteditor met het idioom van de schrijver, bleek uit de bespiegelingen die A.L. Sötemann wijdde aan de *Verzamelde verhalen*. In *Ons erfdeel* schrijft hij :

Het verklarende woordenlijstje aan het slot van het boek is ronduit een lachertje. Tal van Vlaamse woorden ontbreken, sommige zijn onjuist toegelicht, een hoeveelheid mededelingen is overbodig, terwijl gewenste toelichtingen achterwege zijn gelaten [...].⁴¹

Een verklarende woordenlijst voldoet nooit volledig aan de verwachtingen van de lezer. Een belangstellend Minne-lezer zal

40. Met uitzondering van het gebruik van kapitalen in de handgeschreven versies van "Het gestoorde Feest", "Madèle of de Lustige Weduw" en in de tijdschriftpublicatie van "Kwart na Zeven" zijn alle titels van de basisteksten op een gelijkaardige manier gezet.

41. A.L. Sötemann, "De dichter als prozaïst. Verzamelde verhalen van Richard Minne", *Ons erfdeel*, 39 (1996) 5 (november-december), p. 750-752, p. 751.

misschien meer gebaat zijn met onze woordenlijst dan een hooggeleerd neerlandicus die zich meermaals tot een adept van Minnes literatuur heeft opgeworpen.

4.4. Editiewetenschappelijke bronnen

Ten slotte opteerden we ervoor, zoals al uit de inleiding van deze tekst bleek, geen interpretatieve studie toe te voegen aan deze leesuitgave⁴². Hierdoor conformeerden we ons aan de moderne, editiewetenschappelijke afspraken zoals geformuleerd in de uitgaven van het Constantijn Huygens Instituut (Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, Den Haag) en in de "grijze bijbel" van de moderne editiewetenschap, Marita Mathijns *Naar de letter. Handboek editiewetenschap* (Assen, 1995).

Niet elke leeseditie, die dus in se wetenschappelijk onderbouwd is⁴³, omvat een dergelijk uitvoerig tekstgenetisch commentaar. Elke tekstediteur moet afhankelijk van het overgeleverde tekstmateriaal en de relevantie van een ontstaans- en drukgeschiedenis per verhaal oordelen⁴⁴. Ook de beschikbaarheid van gegevens in secundaire bronnen is uiteraard van belang. De leeseditie van de verzamelde gedichten van J.H. Leopold wordt uitgeleid door een beknopte tekstverantwoording⁴⁵, vermits de historisch-kritische editie alle data presenteert. Ook in de Leopold-cahiers (Tilburg) zijn opstellen over de drukgeschiedenis van Leopolds poëzie gepubliceerd. Vermits zo'n apparaat niet bestaat voor de verzamelde poëzie van Chris J. van Geel (ed. Tom van Deel en H.T.M. van Vliet), Hans Faverey (ed. Marita Mathijns) en de verzamelde opstellen van J.C. Bloem (ed. H.T.M. van Vliet) zijn in deze banden wel een uitvoerige bibliografische beschrijving, variantenlijsten en tekstgenetische informatie opgenomen. Gezien het uitgebreide archiefmateriaal dat ons ter beschikking stond voor de leesuitgave van Minnes verhalen, en waar tot op heden nog geen studies over bestaan, laat staan dat de correspondentie in een geannoteerde editie toegankelijk zou zijn, opteerden we voor een

42. "In de editie is geen literair-historisch en/of interpretatief commentaar bij de tekst opgenomen. Dit valt in principe buiten de doelstelling van een kritische leeseditie". Zie *Verantwoording VWLC*, p. 103.

43. Zie noot 5.

44. Over de invulling van "de commentaar" bij een leesuitgave verschillen de meningen. Zie Mathijns, *Naar de letter*, p. 67-68.

45. J.H. Leopold, *Verzamelde verzen*, "De tijdens het leven van de dichter gepubliceerde poëzie" (Amsterdam, 1982) / "Nagelaten poëzie" (Amsterdam, 1990), ed. A.L. Sötemann en H.T.M. van Vliet, reeks "Nederlandse Klassieken".

gedocumenteerde presentatie van de ontstaans- en drukgeschiedenis van de veertien verhalen. Een editie, zoals enige tijd geleden nog de *Verzamelde verhalen* van Rita Demeester waarin de *exécuteurs testamentaires* meenden te kunnen volstaan met een zeer summiere primaire bibliografie, behoort hopelijk heel snel tot het verleden⁴⁶. Althans, zodra de moderne editiewetenschap ook in Vlaanderen op meer krediet kan rekenen.

SELECTIEVE SECUNDAIRE BIBLIOGRAFIE⁴⁷

- Maurice Roelants, "Richard Minne, geboren Gentenaar" ["Inleiding"], in Richard Minne, *Wolffijzers en schietgeweren* (Brussel/Rotterdam, 1942, 1947²), p. 7-32.
- Jan Schepens, "Afdeling Minne", *De Vlaamsche Gids* XXX (1946) 3, p. 138-163.
- Louis Paul Boon, "Grote mannen en hun dorp : 2. *Wolffijzers en schietgeweren*" (rubriek "Geniaal ... maar met te korte beentjes"), *De Vlaamse Gids* XXXV (1951) 5, p. 298-304. Ook in *Geniaal ... maar met te korte beentjes* (Amsterdam, 1969), p. 77-84.
- Henri Bossaert, *Richard Minne* (z. pl., 1968) (reeks "Ontmoetingen", nummer 73).
- Herwig Leus en Julien Weverbergh, *Boonboek* (z. pl., 1972 en Antwerpen/Amsterdam, 1981² [*Louis Paul Boonboek*]), p. 127-128.
- Dina van Berlaer-Hellemans, *De poëzie van Richard Minne in het licht van de ironie* (Hasselt, 1975).
- Jeroen Brouwers, "De troost van het eigen lied. Richard Minne : een hidalgo met geknakte veren op zijn hoed", *Vrij Nederland Boekenbijlage*, 25/03/1989, p. 3. Ook in *Het vliegenboek. Kladboek 3* (Amsterdam, 1991), p. 187-200 en in *Vlaamse leeuwen* (Amsterdam, 1994), p. 229-239.
- Yves T'Sjoen, "De drukgeschiedenis van Richard Minnes dichtbundel 'In den Zoeten Inval' (1926/1927)", *Spiegel der letteren* XXXV (1993) 3-4, p. 227-254.
- Idem, "Richard Minnes publikaties in Nederlandse periodieken", in *Van sneeuwpoppen tot tasmuurje. Aspecten van de Nederlandse Taal- en Literatuurstudie. Spiegel Historiae XXXIII* (1993), p. 161-185.
- Idem, "Richard Minne", *Kritisch Lexicon van de Nederlandstalige literatuur na 1945*, L (augustus 1993), p. 1-7, A-1, B-1 en B-2.
- Idem, "Van hoogten en laagten. Over Richard Minne en Cyriel Buysse", *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap X* (1994), p. 7-30.
- Marco Daane, "Stekeldieren tegen de patisseriestijl. Het erts van Richard Minne en Louis Paul Boon, literaire wapenbroeders", *Maatstaf* XLIII (1995) 3 (maart), p. 52-65.

46. "[G]één [grote auteurs] [hebben] een volledige wetenschappelijke uitgave die zowel wat de tekstverzorging als de commentaarverzorging betreft goedkeuring zou verdienen als men internationale criteria voor goede edities zou hanteren". Marita Mathijssen, "De editiechaos in Nederland", *De revisor*, 10 (1983) 1 (februari), p. 60-66, p. 61. Bijna anderhalf decennium later is dit voor "grote [Vlaamse] auteurs", met uitzondering van Karel van de Woestijnes *Wiekslag om de kim*, nog steeds het geval. We wezen in twee artikelen op die lamentabele editieproblematiek in Vlaanderen, respectievelijk "Vlaanderen cert zijn schrijvers niet", *Ons erfdeel*, 37 (1994) 4 (september-oktober), p. 493-506 en "De volle doos van Pandora", *Knack-Magazine*, 01/01/1997, p. 58-60.

47. In dit (chronologisch geordend) bibliografisch overzicht zijn enkel de boeken en tijdschriftartikelen opgenomen waarin Minnes verhalen aan bod komen.